

Levensloop en achtergrond van

Bernard Marinus Bronkhorst

24-09-1926 11-02-2006

Bedenker en producent van het muziekstuk Mechaye Hametim

Robin E. Bronkhorst
April 2014

Bernard Bronkhorst werd op 24 September 1926 geboren in Biel, Zwitserland, als tweede zoon van een joods echtpaar. Zijn vader, Abraham Bronkhorst, was een Nederlandse rabbijn, die daar een aanstelling had. Zijn moeder, Dora (Dina) Landau, was afkomstig uit Hannover, Duitsland. Zij bekommerde zich om het gezinsleven.

Na zijn verblijf in Zwitserland, kreeg Bronkhorst Sr een aanstelling als gazan (voorzanger tijdens de joodse gebedsdienst) bij een joodse gemeente in Ostfriesland, Duitsland. Zijn gezin verhuisde mee en leefde geheel volgens de joodse traditie in een huis naast de synagoge. Bernard ging op vrijdagavond en zaterdag met zijn vader mee naar de synagoge. Het gezin hield zich aan de sjabbatrust, vierde de joodse feest- en gedenkdagen en at kosjer. Het gezin nam echter ook deel aan het niet-joodse leven. Bernard en zijn broer Herman gingen naar de openbare school en Herman was lid van de turnclub. In die hoedanigheid nam hij in turnkleding deel aan optochten en openbare evenementen. Net zoals velen mensen uit Ostfriesland ging het gezin zomers op vakantie naar het Duitse Waddeneiland Norderney.

Begin 1933 werd de invloed van Hitler merkbaar. Herman werd uitgesloten van de turnvereniging en er werden invallen gedaan bij joodse gezinnen, waarbij religieuze artikelen werden geconfisqueerd en openbaar verbrand. Ook het gezin Bronkhorst werd hierbij aangedaan en Abraham, de vader van Bernard, probeerde zich hiertegen te verweren door de nadruk te leggen op zijn Nederlandse staatsburgerschap. Zijn kostbare set rituele slachtmessen kon hij gelukkig tijdig in bewaring brengen bij het Nederlandse consulaat in Emden.

In de zomer 1933 werd het gezin de anti-joodse druk te hoog en besloot ze Duitsland te verlaten. Zoon Herman werd vooruit gestuurd naar Groningen en daar opgenomen in het schrijversgezin Asscher-Pinkhof. De rest van het gezin huurde daarop twee kamers met gebruik van keuken in Groningen, in de Josef Israelsstraat. Voor de zevenjarige Bernard was dit een eerste kennismaking met de grote stad. Een grote overgang van het dorpse leven waaraan hij gewend was en terugkijkend een enorme openbaring. Na de zomervakantie ging hij weer naar school, waar hij eerst Nederlands moest leren, aangezien thuis Duits werd gesproken.

Abraham had in Groningen geen aanstelling en het gezin verviel al snel in armoede. De huur in de Josef Israelsstraat kon niet meer worden opgebracht en het gezin zocht een heenkomen in een onbewoonbaar verklaard gebouw. Herman kwam daar ook wonen. Het was de crisistijd. Vader kreeg af en toe tijdelijk werk en soms mocht Bernard ook mee. Bernard beschrijft in zijn memoires een viering van Grote Verzoendag in Veendam-Wildervank in 1934, waar zijn vader als gazan in de synagoge een belangrijke rol had. Deze dienst heeft veel indruk op hem gemaakt.

Abraham bleef tijdens de crisisjaren alert solliciteren en in 1935 kreeg hij een aanstelling in Haaksbergen, voor het werk van gazan (voorzanger), joodse leraar en ritueel slachter. Haaksbergen had al sinds eind 17e eeuw een kleine joodse gemeenschap. Deze jaren, vlak voor de oorlog, bestond die uit ongeveer vijftig personen. Het gezin leefde in Haaksbergen in een bijzonder spanningsveld tussen de hoofdzakelijk katholieke bevolking van Haaksbergen en het vlakbij gelegen protestantse Eibergen. Abraham probeerde met beide geloofsgemeenschappen een goede relatie te onderhouden, wat hem goed afging.

Het was hier, waar Bernard zijn joodse identiteit verder ontwikkelde. Hij maakte de wekelijkse diensten mee in de synagoge naast hun woonhuis en hoorde zijn vader daar met zijn prachtige baritonstem als gazan voorgaan bij de religieuze liederen. Ook Bernard leerde de vele gezangen uit de liturgie, die hij later zou gebruiken in de muziekstukken, die hij liet componeren. Uiteraard hield het gezin zich ook in Haaksbergen aan de sjabbat en stond deze dag in het teken van leren uit de heilige

boeken. Herman en Bernard deden mee aan de joodse lessen die Abraham gaf. Abraham was een gedreven leraar die prachtig kon vertellen en die zijn leerlingen wist te boeien.

Door de week gingen de kinderen naar de openbare basisschool. Bernard werd lid van het lokale kinderkoor 'Jong & Leven' dat wekelijks oefende en een paar maal per jaar zanguitvoeringen gaf. Hij viel op door zijn mooie hoge jongenssopraan en werd solist in liederen van Mozart en Brahms.

Via het koor woonde Bernard een voorstelling bij, van het beroemde jongenskoor 'De Wiener Sängerknaben'. Dit jongenskoor zong een aantal liederen die 'Jong & Leven' ook op het repertoire had en de uitvoering maakte een diepe indruk op Bernard.

'Jong & Leven' zong behalve klassiek, ook religieuze liederen, zoals het 'Angelus Domini'. Normaal gesproken zou een joodse jongen dit katholieke gebed niet mogen zingen. Vader Abraham, die behoorlijk zwart-wit was in zijn geloofsopvattingen, maakte hiervoor echter een uitzondering. In deze periode hoorde Bernard ook voor het eerst operamuziek, samen met zijn vader op de radio, maar ook via geluidswagens die reclame maakten voor bepaalde schoenen en hierbij aria's speelden gezongen door Beniamino Gigli.

In Haaksbergen hield het gezin sierduiven en Bernard leerde van zijn vader hoe je Holle Kroppers moest verzorgen en fokken. Bernard vond postduiven echter interessanter en postduiven werden dan ook zijn grote hobby. Een hobby waar hij zijn hele leven actief mee bezig is gebleven.

In 1938 voelden de Joden de druk van het Nazisme ook in Nederland. Uit de Joodse Gemeente Haaksbergen vertrokken er verschillende leden. Zoals twee vooraanstaande families Frankenhuis, die naar Engeland en naar Parijs trokken. Aangezien deze families altijd een behoorlijke financiële bijdrage leverden aan de gemeente, en deze nu wegviel, kon het salaris van Abraham Bronkhorst niet meer worden betaald. Noodgedwongen verhuisde het gezin begin augustus 1938 naar een woning aan de Nieuwe Prinsengracht 42 in Amsterdam. Hier leidden ze een pover, doch door Bernard als gelukkig omschreven bestaan, in de voordagen van de oorlog. Bernard kwam voor de tweede keer in zijn leven in een grote stad te wonen en ook ditmaal maakte dit een grote indruk. Hij speelde veel buiten en leerde zo de directe omgeving van deze joodse buurt goed kennen. Bronkhorst Sr had voor zover bekend geen vast werk in Amsterdam, maar verdiende de kost met verschillende tijdelijke baantjes. Hij werd o.a. gevraagd als ritueel slachter en sjomer, religieus toezichthouder bij het kosjer bereiden van voedselproducten. Op vrijdagavond en op sjabbat werkte hij als gazan in de Grote (Hoogduitse) Synagoge, waarbij hij vaak werd begeleid door zijn zoons. Bernard genoot van die diensten en de hele atmosfeer eromheen. Dit zorgde ervoor dat hij een speciale band kreeg met het Jodendom.

Bernard kreeg in die tijd zangles van dirigent Englander en mocht af en toe optreden, onder andere voor de vele vluchtelingen die via Amsterdam naar andere bestemmingen afreisden. Zijn repertoire bestond uit het Wiegenlied van Mozart en dat van Brahms. Bernard heeft deze twee liederen ook een keer gezongen in Arti, samen met de toen al beroemde zanger Herman Schey. Met Englander werd zijn repertoire langzamerhand uitgebreid met synagogale- en Jiddische liederen voor een later geplande radio-opname voor de VARA.

Het was de bedoeling van Abraham Bronkhorst, dat Bernard na de lagere school naar Het Joodse Seminarium zou gaan om in zijn voetsporen te treden. Bernard wilde echter niet naar Het Seminarium. Hij gaf de voorkeur aan de joodse HBS, waar zijn broer Herman al op zat, om daarna aan de universiteit geneeskunde te gaan studeren. Onder druk van zijn vader ging hij echter toch naar Het Seminarium, mede

omdat hij wist dat na Het Seminarium een overgang naar de studie geneeskunde toch mogelijk zou zijn. Door de oorlog liep alles anders.

In 1939 verhuisde de familie naar de Plantage Doklaan, om de hoek van Artis. Op dit adres zou Bernard zich op geheel eigen wijze voorbereiden op zijn Bar Mitswa, de joodse overgangsrite tot man en volwaardig lid van de Joodse Gemeente. Hij kon goed zingen en Hebreeuws lezen en wilde het gedeelte uit de Tora (Het Oude Testament), dat hij voor zijn Bar Mitswa zou moeten voordragen in de Grote Hoogduitse Synagoge, helemaal zelf zonder enige begeleiding instuderen. Hij wilde zelfs dat niemand hem van te voren zou horen en ging daarom iedere zondag op het rangeerterrein van de spoorweg tegenover zijn huis, in alle stilte oefenen.

Het leven werd tijdens de bezetting zo goed en zo kwaad als mogelijk voortgezet. Abraham Bronkhorst probeerde wat te verdienen door elke donderdag illegaal kippen op rituele wijze te slachten en deze te verkopen aan de joodse bevolking. Er gold namelijk een verbod op de rituele slacht. Zijn zonen hielpen hem hiermee en brachten de kippen rond. Het gezin leefde in betrekkelijke armoede en iedereen probeerde werk te krijgen om wat bij te verdienen.

Ondertussen ondervond het gezin de spanning van de bezetting, de deportaties en de gevaren van de razzia's, waar ze een paar keer op miraculeuze manier aan wisten te ontsnappen.

Bernard reisde, met gevaar voor eigen leven naar Haaksbergen en wist daar voor de familie een onderduikadres te regelen, waar echter geen gebruik van is gemaakt. Ook probeerde ieder gezinslid steeds een 'sper' te krijgen, een vrijstelling, opdat ze niet op de komende deportatielijst zouden komen. Herman vond een betrekking bij het Joods Portugees Israëlitisch Ziekenhuis, de PIZ, en verkreeg daardoor zijn sper. Bernard lukte het bij toeval om een baantje te krijgen bij de estafette ploeg van de Joodse Raad als fietsjongen, en ook hij kreeg zo zijn sper. Bernard sprak vloeiend Duits en schroomde niet om met de bezetters te praten, als dit hem of zijn familie kon helpen. Hij kreeg het op deze manier voor elkaar om lange tijd een sper voor zijn ouders te regelen. Helaas mocht een sper in de loop van de oorlog niet meer baten. Zijn ouders werden bij één van de laatste grote deportaties vanuit Amsterdam, in mei 1943, weggevoerd.

Het werd steeds moeilijker om te overleven en niet te worden gedeporteerd. Bernard verloor zijn fiets en besloot onder te duiken bij bevriende oud burens, die nu in Den Haag woonden. In oktober 1943 keerde hij echter terug naar Amsterdam. Herman regelde een baantje voor hem in de PIZ. Dit joodse ziekenhuis was nog open, omdat de Duitsers het gebruikten om sterilisaties uit te voeren op Joden die gemengd gehuwd waren. In het ziekenhuis ontmoette Bernard zijn toekomstige schoonzus Ruth van Dam en haar oudere zus Rena.

De situatie in Nederland werd steeds nijpender. Herman vluchtte naar Frankrijk en wist daar werk te bemachtigen bij de Hollands Duitse Aannemings Maatschappij, de HODAM. Hij kwam terug met vervalste papieren voor Bernard en Ruth. Zo lukte het Bernard begin 1944 naar Frankrijk te vluchten. In Larmor, een kustplaatsje in Bretagne, vond hij werk bij de HODAM, in een bedrijf dat houtskool fabriceerde. Toen het ook daar moeilijk werd en hij geen kant meer op kon, meldde Bernard zich ten einde raad als vrijwilliger aan bij het militaire Duitse ziekenhuis in Lorient. Door zijn blauwe ogen, vloeiende Duits en de medische kennis die hij in de PIZ had opgedaan, kon hij meteen aan de slag.

Ondanks de komst van de geallieerden, zou Lorient nog lange tijd in Duitse handen blijven als een kleine Duitse enclave. Om toch weg te komen sloot Bernard zich in april 1945 aan bij een uitwisseling tussen Duitsers en Fransen. Bernard hoopte op

deze manier via Frans bevrijd gebied naar Nederland te kunnen terugkeren. Hij werd echter krijgsgevangene gemaakt door de Amerikanen, die zijn status niet begrepen. Pas in augustus 1945, lukte het hem om vrij te komen en naar Amsterdam terug te keren. Hij was toen bijna 19 jaar oud.

Zijn Broer Herman was samen met Ruth van Dam al eerder uit Frankrijk teruggekeerd in Amsterdam. Herman, berooid door de oorlog, greep zijn kans en tekende als marinier bij het leger, om een nieuw bestaan op te bouwen. Hij kreeg een opleiding in Amerika en werd vrijwel direct daarna uitgezonden naar Nederlands Indië, waar Ruth hem volgde. Voor zijn vertrek naar de opleiding, eind december 1945 trouwde hij met haar.

Bernard kreeg te horen dat zijn ouders kort na hun deportatie op 4-6-1943 in Sobibor waren vermoord. Hij stond er nu dus alleen voor, en werd opgevangen door de ouders van Ruth en Rena van Dam in Almelo. Zij boden hem zelfs een baan aan in het familiebedrijf, maar Bernard prefereerde het om onafhankelijk te zijn en nam een baantje bij de firma Stokvis & Zonen in Rotterdam, waar hij van april tot november 1946 zou werken. Toen werd hij opgeroepen als dienstplichtige bij de landmacht. Daar begon hij aan een opleiding tot officier van gezondheid, maar in januari 1948 stopte deze opleiding en kwam Bernard wederom op straat te staan.

Gelukkig kreeg hij via joodse kennissen van voor de oorlog, in het voorjaar een betrekking als assistent inkoper bij de Bijenkorf. Van met name de joodse medewerkers leerde Bernard hier het confectievak. Zijn leven kreeg eindelijk wat vastigheid en stabiliteit. Hoewel hij bewust Joods was, speelde de religie na de oorlog geen rol meer. Bernard had veel joodse contacten en leefde met hun, in een geassimileerde samenleving.

Hij verdiepte zich in de klassieke muziek en werd een frequent bezoeker van het Concertgebouw, waar hij op aanraden van een vriend, meestal een plaats op het podium boekte.

Na 3,5 jaar Bijenkorf, maakte Bernard zich zelfstandig en richtte confectiebedrijf Bronkhorst op. Eerst gevestigd aan de Heren- en later aan de Keizersgracht te Amsterdam. Hij ontwierp damesconfectie en produceerde en verkocht deze onder de naam 'Venus Modellen' aan destijds actieve ketens als Lampe, Peek en Cloppenburg en C&A. Als ondernemer opende hij ook een tweetal boetieks, onder de naam 'Hitparade', eerst op de Haarlemmerdijk en later in de P.C. Hoofstraat, in die tijd een zeer gemêleerde winkelstraat zonder veel allure.

Aan de Keizersgracht begon hij ook weer met het houden van postduiven en pakte deze oude hobby met enthousiasme weer op. Als amateur maakte Bernard in de jaren die volgden met zijn postduiven vele vluchten en won hij vele prijzen met als hoogtepunt een vermelding in het Guinness Book of Records.

Al vanaf de jaren vijftig woonde Bernard in Amsterdam, samen met zijn vriendin Femmy Warries. Zij zijn echter nooit getrouwd en kregen geen kinderen samen. Begin jaren '70 verhuisde zij naar een door hem zelf ontworpen huis in Leimuider, nu Langeraar, waar Bernard tot zijn dood bleef wonen.

Na een succesvolle carrière in de confectie trok Bernard zich eind jaren '70 terug om zich volledig te kunnen richten op zijn beide passies, postduiven en muziek. Ook begon hij met zanglessen, maar zijn stem was helaas niet meer wat het geweest was. In zijn muzikale omzwervingen kwam Bernard opnieuw in contact met de Wiener Sängerknaben en verkende hij allerlei mogelijkheden om een dergelijk koor in Nederland op te richten. Uit die tijd stammen ook zijn contacten met de omroepwereld in Hilversum. Hij kreeg namelijk het idee om een documentaire te maken over zijn eigen jeugd vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hij las veel

over de oorlog en verslond boeken van internationale auteurs, ook als die meer omstreden waren zoals Weinreb. Discussies over dit onderwerp ging hij nooit uit de weg.

Begin jaren '80 kwam Bernard op het idee om via de muziek iets te doen als eerbetoon aan zijn ouders en aan het weggevaagde stuk joodse cultuur van de Jodenbuurt, waarin hij deels was opgegroeid. Hij wilde een muziekaal monument creëren, een muziekcompositie om zijn jeugdherinneringen voort te laten leven en waarin de klanken uit zijn jeugd zouden worden bewaard.

Bernard benaderde verschillende mensen en componisten met dit idee en uiteindelijk vond hij gehoor bij Eithan Avitsur, een moderne Israëliische componist. Avitsur componeerde voor Bernard een orkestraal werk 'Shirat Hadorot' (Het lied der generaties) dat uitgevoerd is door een Nederlands orkest, en werd uitgezonden op toenmaals Hilversum 4. Dit werk is verder voor zover bekend niet meer opgevoerd en kan gezien worden als een opstap naar Bernard's latere grotere muziekproject.

Voor de volgende opdracht ging Bernard op zoek naar Nederlandse componisten, echter zonder succes. Zo gaf Lex van Delden de opdracht na een half jaar terug. Uiteindelijk ging de opdracht in de zomer van 1983 naar de Israëliische componist Noam Sheriff, die destijds voor enkele jaren in Duitsland woonde. Bernard overlaadde Sheriff met tapes, boeken en aantekeningen om over te brengen wat de bedoeling was. In zijn 'programma van eisen' stond onder andere dat er een kinderkoor in moest zingen, dat er stukken 'gazanoet' in voor moesten komen, een bariton stem en een hele lijst met melodieën uit de joodse liturgie en traditie. Bernard nam dirigent David Porcelain in de arm, om hem te helpen 'vertalen' wat Noam componeerde. Na de eerste oplevering was Bernard echter zo teleurgesteld in wat er tot dat moment op papier stond, dat het bijna leidde tot een beëindiging van de overeenkomst. Deze crisis was blijkbaar nodig om tot een kentering te komen. Uiteindelijk was Bernard zeer tevreden met de compositie 'Mechaye Hametim' ('Laat de doden herleven'). In deze compositie heeft Noam Sheriff het voor elkaar gekregen, de oude en de nieuwe joodse muziek te combineren op een manier die uniek is in de muziekgeschiedenis.

Gedurende de periode dat het muziekstuk werd gecomponeerd was Bernard druk in de weer om Mechaye Hametim uitgevoerd te laten worden ter gelegenheid van de opening van het Muziektheater in Amsterdam. Dit theater ligt namelijk aan het Waterlooplein, middenin de oude Jodenbuurt van vóór de oorlog. Bernard richtte hiertoe de stichting 'Waterlooplein 400 jaar' op, met bekende namen als Burgemeester van Thijn als fondsentrekker in het bestuur.

Het was ook zijn idee om tijdens de openingsceremonie de muzikuitvoering van Mechaye Hametim te combineren met de projectie van historische beelden van de voormalige Jodenbuurt op grote schermen. Deze beelden ondersteunden de bedoeling van het stuk, een muziekaal monument van de vergane joodse cultuur. Geen moeite werd gespaard om er iets bijzonders van te maken.

Voor Bernard was het ook belangrijk om de Koninklijke familie uit te nodigen.

Bernard had toenmalig Koningin Beatrix eerder ontmoet in een repatriëringhuis in Amsterdam en dit had een diepe indruk achtergelaten. Hij was erg koningsgezind en heeft er dan ook voor gezorgd dat in het muziekstuk 'het Gebed voor het Koninklijk Huis' is verwerkt. Dit gebed wordt elke sjabbat in alle Nederlandse synagogen uitgesproken.

Met deze eerste speciale uitvoering, de wereldpremière van Mechaye Hametim op 3 mei 1987, door het Israel Philharmonic Orchestra (IPO), onder leiding van David

Porcelain, is het Bernard gelukt zijn droom te verwezenlijken. De NOS zond deze emotionele en spectaculaire opening van het Muziektheater rechtstreeks via de televisie uit naar vele landen.

Bernard heeft er daarna voor gezorgd dat het werk nog op vele plekken in de wereld is uitgevoerd. Hij is erin geslaagd om uitvoeringen te verwezenlijken in Frankfurt, Sidney, Tel Aviv, Jeruzalem (Yad Vashem), etc.

Ook na zijn overlijden in 2006, is het stuk nog een paar keer uitgevoerd. In 2012 stond het op het programma van de 'Salzburger Festspiele', een gerenommeerd klassiek muziekfestival. Mechaye Hametim paste perfect binnen het thema 'Spirituel' van de Festspiele. Het stuk, uitgevoerd door het Israel Philharmonic Orchestra onder leiding van Zubin Metha, kreeg overweldigende kritieken. Dit was het moment dat ik, zijn neef (zoon van Herman), opnieuw met het stuk kennismakte en vele familieverhalen hun plekje vonden. Ook tijdens de uitvoering in Tel Aviv, voorafgaande aan het tournee, werd het stuk, 67 jaar na de oorlog, fantastisch ontvangen. Besloten werd het programma voor de Amerikaanse tournee van het IPO aan te passen en het stuk ook daar ten gehore te brengen zodat in Oktober 2012 Zubin Metha in Carnegie Hall in New York met Mechaye Hametim furore maakte.

Het is Bernard gelukt via Mechaye Hametim een muzikaal monument na te laten, en hiermee zijn ouders en de vele anderen die in de oorlog zijn vermoord, te eren en te laten horen, dat de liturgische hymnen niet zijn verstomd.

Nu is het wachten op een uitvoering in Amsterdam om de cirkel rond te maken.

Robin E. Bronkhorst,
April 2014

Gebruikte bronnen:

- Dorp in de Mediene - De geschiedenis van de joodse gemeenschap in Haaksbergen. R. Geritz-Koster & L. Karseboom - Walburg Pers, Zutphen-1999 ISBN 90.5730.059.1 NUGI 633br
- Memoires van Bernard M. Bronkhorst. Manuscript uit 2005. (archief JHM Amsterdam)
- Herinneringen van Hermans schoonzus Rena Turksma-van Dam (geb. 23-1-1916, Soest, Duitsland) en nicht Amy Kann (geb. 13-6-1920, Parijs, Frankrijk)
- Birth of an Opus. Noam Sheriff. Gepubliceerd in meerder programmaboekjes van uitvoeringen. (bv. July 16 and 20, 2012, IPO, Tel Aviv)